

LA CONTRIBUCIÓ DELS ESTIUEJANTS A LA DESCOBERTA DEL PATRIMONI MEDIEVAL DEL MARESME.

JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA

Doctor en Història de l'Art (UB). Amics de l'Art Romànic /IEC – Maresme Medieval

Resum

A finals del s. XIX i a principis del s. XX alguns dels estiuejants que van venir a la comarca del Maresme, es van veure captivats pel patrimoni de les poblacions que els varen acollir. Al llarg de l'article es presentarà una selecció dels més influents, les seves obres editades i la seva contribució a conèixer les restes i la història medieval de la comarca. A tall d'exemple es poden citar les figures de Joaquim Salarich i Verdaguer (Vic, 1816 - Caldes d'Estrac, 1884), Francesc Carreras Candi (Barcelona, 5 de juliol de 1862-1937), entre altres.

Paraules clau: Estiueig – Maresme – Excursionisme Científic – Historiografia medieval – Puig i Cadafalch – Domènech i Montaner – Salarich – Carreras Candi – Bassegoda – Massons

L'estiueig va esdevenir una pràctica habitual pels membres de la burgesia catalana des de finals del s.XIX. Un dels elements determinats, que motivaren la cerca d'un segon lloc de residència, va ser la novetat dels banys de mar recomanats com a beneficiosos pels metges. Aquests beneficis de la hidroteràpia ja es coneixien d'antic però a finals del s.XIX es van revaloritzar. Es plantejava la utilització tòpica de qualsevol tipus d'aigua, ja fos l'aigua marina (talassoteràpia) o bé les aigües termals, o bé la seva ingesta i ambdós casos els podríem trobar en el Maresme, bé a les zones de la costa, a Caldes d'Estrac pel balneari i les fonts "picants" de Cabrera i Argentona. La comoditat i la salut es van convertir en el reclam indispensable per acudir a establiments i viles termals que van passar a ser veritables centres de lleure, amb teatres, hotels, jardins i sales de joc.

Al Maresme, un seguit de poblacions van veure's afectades per aquesta pràctica. La majoria, gaudien de la comunicació en tren des de Barcelona. La iniciativa de la construcció del ferrocarril havia estat de Miquel Biada i Bunyol, des del 1848, per impulsar les múltiples relacions comercials que s'establien entre Mataró i Barcelona. L'any 1857 va tenir lloc la primera ampliació d'aquesta línia fins Arenys de Mar que deixava de ser terminal de línia el 1859, amb el perllongament fins a Tordera. Finalment, el 1862 es va connectar amb la línia de Granollers a l'estació de Maçanet de la Selva. També amb tartana, molts arribaven a llocs més a l'interior com ara Argentona o les poblacions a peu de la serralada litoral com Teià, Premià de Dalt, Alella, etc.

Lligades a l'arribada del ferrocarril van les primeres guies de viatges que descrivien de forma molt breu el patrimoni que contenien els pobles que travessava la via, com ara les guies de Joan Amic i de Víctor Balaguer.¹

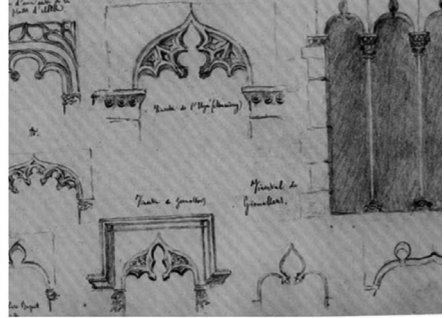
La pràctica de l'excursionisme científic va ajudar a connectar els estiuiejants amb el patrimoni de la comarca del Maresme. Si deixem de banda, les referències a excursions esporàdiques i la Societat X de la qual no es tenen prou dades encara, es pot considerar la primera entitat d'excursions catalana l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques (ACEC) que va ser fundada el 26 de novembre de 1876 a Montgat, per alguns membres de la precursora Societat X. L'ACEC per respondre als objectius fundacionals es va organitzar en tres seccions: la científica, l'artística i la literària, a les que s'hi va afegir el 1878 la secció Topogràfico-pintoresca, a proposta d'Antoni Massó i Carles Garcia Vilamala. Arran de les desavinences a l'assemblea del 19 de setembre de 1878, es va produir una escissió en la Junta i alguns membres, encapçalats per Josep Fiter i Inglès (1857-1915) i Ramon Arabia i Solanes (1850-1902), van fundar l'Associació Catalana d'Excursions (ACE). En fou primer president el mataroní Ramon Arabia, el qual s'esforçà en agermanar l'excursionisme català amb les entitats alpinistes estrangeres. L'escissió es va donar, sembla, per les divergències entre els defensors de les dues visions de l'excursionisme que convivia a l'ACEC: la defensora de l'esport-contemplació que hem explicat abans versus la defensora de la vocació nacionalista-històrica. Per aquests últims es tractava d'investigar i redescobrir "in situ" tots aquells aspectes de la nostra cultura perduda que calia recuperar. Les diferents excursions, a algun lloc predeterminat, es caracteritzaven per, un cop allà, fer una recerca en els arxius parroquials o particulars per tal de recollir documents antics; visitar els edificis i els objectes de patrimoni artístic més destacat; entrevistar-se amb la gent per a treure'n informació (cançons, balls, maneres de parlar, objectes artístics, etc). Aquestes informacions, de les quals s'extreien apunts, fotografies i dibuixos i esbossos, es recollien moltes vegades en alguna publicació: en forma de memòria en els butlletins o publicacions monogràfiques. Dins d'aquest ambient, una colla de joves mataronins de classe mitjana que es movien a l'entorn de Francesc Carreras i Candi, es van agrupar sota la denominació d'Associació Excursionista de Mataró. Els pioners que l'integraren van ser Joan Cabanyes i Prat (1873–1913), Ignasi Mayol i Pasant (1875–1948), Pere Pascual i Rius (1877–1955) i d'altres que s'hi afegiren. Les primeres sortides es van fer pels contorns de Mataró i d'Argentona, Dosrius i Canyamars, la Roca, Caldes d'Estrac i Canet, Burriac, el Montalt i el Montnegre.² (Fig. 1)

¹ JUAN AMICH, *Viage a Mataró con el ferro carril* (Barcelona 1849), ed. facsímil (Barcelona 1970); VÍCTOR BALAGUER, *Guía-cicerone del camino de hierro del este, de Barcelona a Arenys* (Barcelona 1857), ed. facsímil (Barcelona 1973).

² *100 anys d'excursionisme mataroní*, (Mataró 1999); Pere Tió Casas, «Cent anys de l'Agrupació científico-excursionista de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró*, núm. 64 (Mataró 1999), 24-37; PERE TÍO CASAS, «Josep Vinardell i Rovira (Mataró, 1851-1918)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 114 (Mataró 2016), 28-29; PERE TÍO CASAS; JOAN GIMÉNEZ BLASCO, *Premi Iluro. 50 anys d'història* (Mataró 2009).

Lluís Rigalt i Farriols
(Barcelona, 1814 - Barcelona, 1894)

Eudald Canivell i Masbarnat
(Barcelona 1858 - 1928)

FIG. 1.- Dibuixos de Lluís Rigalt i Farriols de la creu de termes i de finestrals de masies de Teià i del Priorat de Clarà d'Eudald Canivell i Masbarnat com a testimoni de l'excursionisme científic. (Fonts diverses)

de l'Escuela Provincial de Arquitectura de Barcelona, fundada oficialment l'any 1875 com a continuadora d'un ensenyament que arrencà a principi del segle XIX amb la Classe d'Arquitectura d'Antoni Cellers a l'Escola de Nobles Arts de la Llotja, promoguda per la Reial Junta Particular de Comerç.

Sota la direcció d'Elies Rogent (1871-1889) i de Lluís Domènech i Montaner (1900, 1905-1919), l'Escola va desenvolupar una formació integral en els coneixements d'arquitectura. Puig i Cadafalch en el pròleg de la seva gran obra sobre l'arquitectura romànica a Catalunya descriu aquest mètode de treball d'aquesta manera:

"Fa anys que aquest treball va començar; algunes planes foren escrites al aula, tot no escoltant les lectures ensopides d'Historia del Art estantissa y mitològica que's donaven a l'Escola; algunes planes y clichés foren fets en les excursions en que una quants noys ens agrupavem pera seguir mon a peu, tot rient alegrement; expedicions pintoresques mig de deport, mig de rudimentari estudi. (...) Passaren anys, y les fotografies han anat acumulantse, els caixons han anat omplintse de notes, y les carteres de documents extractats(...)Treball

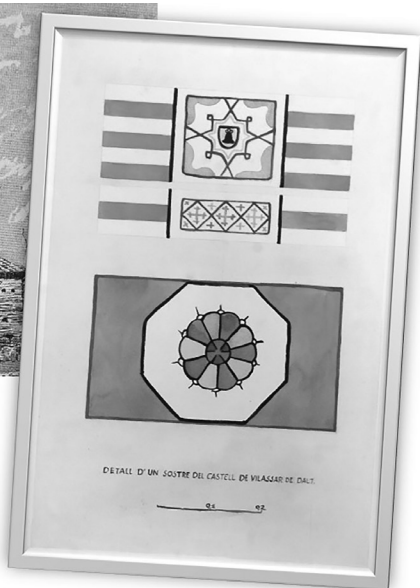
de resseguir obres publicades, d'extractar els Corpus d'inscripcions y cartes, de fer plans, y perspectives, y estructures; treball de fotògraf; esforç de paciència, esforç intel·lectual, esforç de cames y de resistència física corrent muntanyes, son transformats en llibre, y ara, al vèurel casi a punt de relligar sobre la nostra taula, pensèm en els anys esmersats, els auxilis rebuts y'ls obstacles vensuts pera passar dels datos inoerents al organisme que representa tota obra científica".³

En resum, alguns estiuejants, que com podem suposar, eren intel·lectuals i lletraferits, s'encuriosiren per la història de la població que els acollia i investigaren el seu passat i en publicaren llibres i articles a la premsa nacional o local.

L'objectiu d'aquest treball es resseguir-ne els més notables i decisius que amb els seus treballs ens donaren a conèixer el passat i el patrimoni medieval de la comarca del Maresme.⁴ (Fig. 2)

Vilassar de Dalt - Castell (La Il·lustració Catalana 10-12-1880)

Serra Ràfols : Dibuixos del teginat del Castell de Vilassar
Arxiu Diputació de Barcelona

FIG. 2.- Dibuix del Castell de Vilassar publicat a La Il·lustració Catalana (10-12-1880) i els dibuixos de Serra Ràfols del teginat del Castell de Vilassar conservats a l'Arxiu Diputació de Barcelona.

³ JOSEP PUIG; ANTONI DE FALGUERA; JOSEP GODAY: *L'arquitectura romànica a Catalunya*, 1 vol. (Barcelona 2° edició facsímil 1983), I-II

⁴ JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «La recerca Arqueològica en el Maresme Medieval», *Felibrejada 94 – Actes de les V Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme-L'arqueologia Medieval en el Maresme*. Del 11 al 13 de febrer de 2011. (Mataró 2012), 14-18, versió extensa en un CD.

Francesc CARRERAS CANDI (1862-1937)

Francesc Carreras i Candi (Barcelona, 5 de juliol de 1862-1937) va néixer al carrer de la Plateria, 9, de Barcelona, fill de Gaietà Carreras i Aragó, plater d'ofici, natural de Barcelona, i Agnès Candi i Casanovas, natural de Castelló d'Empúries. Es llicencià en dret a la Universitat de Barcelona el 1882 i el 1890 fou president de la Joventut Conservadora. Fou professor d'història de Catalunya als Estudis Universitaris Catalans i a l'Ateneu Enciclopèdic Popular. El 1898 ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de la qual fou president el 1918-1931 i 1934-1937 i en el butlletí de la qual publicà nombrosos treballs històrics. Afeccionat a l'excursionisme, el 1888-1890 fou secretari de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i el 1912 vicepresident del Centre Excursionista de Catalunya. També publicà articles en diversos periòdics i butlletins. També s'interessà per altres àmbits com la filatèlia i la política. Va ser regidor a l'Ajuntament de Barcelona (1891-1922) per la Lliga Regionalista, va promoure la publicació de documents inèdits de l'arxiu municipal, com el Manual de novells ardots o Dietari de l'antic consell barceloní i Rúbriques de Bruniquer. Fou també president de la comissió d'Eixample (1918-1922) i contribuï a salvar les Drassanes. També fou cònsol de la República Dominicana des del 1900, i gerent de la Companyia per a la canalització de l'Ebre des de 1924. Des del 1920 fou acadèmic de Belles Arts de Barcelona.

La primera intervenció de Carreras relacionada amb el Maresme⁵ apareix referenciada *Butlletí mensual de la Associació Catalanista d'Excursions Científiques* del 15 de març del 1888 amb la lectura de la "*Descripció d'una carretera romana en la serra de Parpés (Argentona)*". El jove Carreras es va implicar molt en l'Associació des dels primers moments fet que comportà l'assumir diversos càrrecs a la junta, d'aquesta manera el 14 desembre de 1888 va ser elegit secretari de l'ACEC i reelegit l'any següent com a primer secretari. Va protagonitzar també la fusió de les dues entitats abans descrites l'any 1891 i va ser secretari segon de la junta interina que constituï l'entitat resultant de la fusió el Centre Excursionista de Catalunya (CEC). En aquesta nova entitat va formar part de la Comissió de Publicacions i va ocupar també diversos càrrecs ; el 19 de juny del 1907 va ser elegit vocal; el 12 de juny de 1912 va esdevenir Vice-president i des del juny al 5 de desembre de 1913, que hi van haver noves eleccions, va ocupar el càrrec de president de l'Entitat per dimissió del titular.

La vinculació de Carreras Candi amb el Maresme neix el 1861, quan els germans Caietà i Josep Carreras van comprar el mas Salvador (Argentona) a Gaspar Font i

⁵ Sobre la vinculació de Carreras Candi al Maresme veure: PERE TIÓ CASAS, «Francesc Carreras Candi i els orígens de l'Agrupació», Cingles, núm.97 (Mataró 2010); JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «Francesc Carreras Candi i l'excursionisme científic. La seva contribució al coneixement del Maresme», *Fonts. Revista del Centre d'Estudis Argentonins "Jaume Clavell"*, núm.56 (octubre de 2013), 25-28; JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «Francesc Carreras Candi: la seva contribució a l'excursionisme científic i a la descoberta del patrimoni medieval», *Lambard. Estudis d'art medieval. Volum XXIV (2012- 2013)* (Barcelona 2011), 67-90.

Sagarra juntament amb el mas Font i diverses peces de terra per 160.000 rals. El mateix any, Josep va cedir la seva part al seu germà Caietà i Francesc Carreras ho va heretar el 1878 al morir el seu pare.⁶ Aquesta casa esdevindria la casa d'estiueig dels Carreras durant molts anys.

FIG. 3 - Portades dels llibres publicats per Carreras Candi sobre el patrimoni i la història medieval del Maresme.

El 12 de maig de 1899, *El Diario de Mataró y su Comarca* informava de que acabaven d'inaugurar l'Associació Excursionista de Mataró (AEM).⁷ Carreras i la gent de l'AEM van col·laborar en diverses ocasions segons fa constar ell mateix a la publicació *Orígens de la*

⁶ ENRIC SUBIÀ. «Els masos d'Argentona», *Fonts* (juliol 2003), 6-1

⁷ JOSEP IGLESIAS, «Història de l'Excursionisme», *Enciclopèdia de l'excursionisme, vol. I. Història (1876-1939)*. (Barcelona, 1964), p. 418; JOSEP IGLESIAS, «Presència de l'excursionisme dins la cultura catalana», *L'excursionisme a Catalunya 1876-1976, nadala de la Fundació Jaume I*, (Barcelona 1975), p. 9-52; VICENS ARIS (1992). «L'Excursionisme a Mataró: Apunts del seu naixement», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, Mataró*. 2a època, núm. 43 (abril 1992), p. 11-21.; PERE TÍO CASAS, *100 anys d'excursionisme matoroní*, (Mataró 1998).; VÍCTOR LIGOS HERNANDO, *Cent anys d'excursionisme matoroní. Agrupació Científico-Excursionista 1898-1998*. (Mataró 1999); PERE TÍO CASAS, «Cent anys de l'Agrupació científic-excursionista de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, (Mataró 1999) 2a època, núm. 64 (abril 1999), p. 24-37. <http://www.raco.cat/index.php/FullsMASMM/article/view/116392/147261>.

riera d'Argentona: "Estiuejant bona part de l'any 1900 a Argentona, recorreguérem totes les serres que voltan la seva extensa vall i los pobles vehins, acompanyantnos d'alguns dels socis de l'Associació Excursionista de Mataró, assenyaladament en Joan Cabanyes i Prat, que constituí per a nosaltres un valios auxiliar (...) Una de les excursions més notables fou la del dotze de setembre de 1900 feta en companyia dels Srs. Cabanyes, Pascual i Pineda". Aquests també van ser col·laboradors en les monografies dedicades al Maresme en la Geografia General de Catalunya que ell va coordinar en el volum de la província de Barcelona escrit per Cels Gomis. Com hom sap va deixar escrits diversos llibres sobre el Maresme amb el nom genèric de Biblioteca històrica del Maresme.⁸ També són conegudes les seves desavinences amb Pellicer⁹ i les seves polèmiques arran de la publicació de la monografia sobre Mataró d'aquest.¹⁰ Gràcies a la seva recerca, posseïm un llegat de notes manuscrites, dibuixos i fotografies que va utilitzar per documentar els seus nombrosos llibres i articles. (Fig. 3)

Josep PUIG I CADAFALCH (1867 – 1956)

Josep Puig i Cadafalch, malgrat néixer a Mataró l'any 1867, es traslladà a Barcelona per exercir la seva carrera d'arquitecte, historiador de l'art, arqueòleg i polític. En aquest terreny va exercir de regidor de l'Ajuntament de Barcelona (1901–1903), diputat a les Corts Espanyoles (1907–1910), diputat provincial (1913–1924), i com a president de la Mancomunitat de Catalunya (1917–1924).

Puig abandonà Mataró després de les desavinences amb l'Ajuntament en la seva etapa d'arquitecte municipal (1892-1896) però es va convertir en estiuejant per les seves anades sovintejades a la casa que tenia a Argentona, situada al carrer de Dolors Monserdà, 3-5. L'any 1897, Puig i Cadafalch demanà el permís per tal de realitzar la modificació de tres cases adjuntes que havia adquirit al carrer de Dolors Montserdà de la vila d'Argentona, on tenia prevista la seva residència temporal. D'aquestes tres cases velles Puig i Cadafalch en feu una de sola però aprofità les parets antigues, que no s'unien en angle recte en cap racó. Els plànols apareixen signats per Antoni Maria

⁸ FRANCESC CARRERAS CANDI, *Argentona històrica*. (Barcelona 1891). Edició facsímil, (Argentona 1982); FRANCESC CARRERAS CANDI, «Valdeix», *El Cronista*, núm.40 (1 d'agost del 1891) pàg.2; FRANCESC CARRERAS CANDI, *Cabrera en la Maresma o Marina*, (Barcelona 1893).; FRANCESC CARRERAS CANDI, *Caldetes o l'antiga quadra d'Estrach*. (1893); FRANCESC CARRERAS CANDI, *Lo castell de Burriach o de Sant Vicents*. (Mataró, 1900). (Biblioteca històrica del Maresma, vol.II). Ed.Facsímil. (Argentona, 1980); FRANCESC CARRERAS CANDI, *Origens de la riera d'Argentona*. Estudi Excursionístich-històrich, (Barcelona 1904), (Biblioteca històrica del Maresme, III).Edició facsímil, Argentona 1988).

⁹ FRANCESC CARRERAS CANDI, «Nuevas aclaraciones relativas a la història de Mataró. La antigua iglesia de San Cucufate en territorio de lluro», *El Cronista; órgano del Partido Liberal-Conservador*, any III, números 72 i 73, dies 12 i 18 de març de 1892; JOSEP MARIA PELLICER I PAGÉS, «Nuevas aclaraciones relativas a la història de Mataró. II.- La antigua iglesia de San Cucufate en territorio de lluro», *El Semanario de Mataró*, any IX, número 42 (3 d'octubre de 1891), pàgs.3-6. Per saber-ne més sobre la polèmica a JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA, «La capella pre-romànica de Sant Martí d'Argentona. Estat de la qüestió», *V. Sessió d'Estudis Mataronins, 7 de maig de 1988, Comunicacions presentades*, (Mataró: 1989), pàgs.33-40.

¹⁰ JOSEP MARIA PELLICER I PAGÉS, *Mataró. Noticias histórico-arqueológicas sobre lluro*, (Mataró 1888).

Gallissà, deixeble predilecte i ajudant d'Elies Rogent, malgrat que l'estil delata l'obra creativa de Puig.

Ell, seguint les tesis de Rogent, considerava que l'edifici havia de ser interpretat amb totes les seves fonts, tant documentals com arqueològiques, i això el va portar també a tenir una preocupació permanent per l'estudi de les restes ibèriques, gregues i romanes. Puig ja va entrar en contacte amb el patrimoni romà formant part de l'Associació Artística Arqueològica Mataronesa on va participar en el seguiment de les obres de clavegueram de Mataró i en la necessitat de recollir les restes arqueològiques de l'Iluro romana per fer el Museu local.¹¹ En el seu mètode de treball també hi podem rastrejar la influència de les associacions excursionistes, i la necessitat de visitar "in situ" els monuments. En aquest aspecte cal citar la participació de Puig en aquest tipus d'associacions com l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques i l'Associació Excursionista de Mataró. També és molt coneguda l'expedició arqueològica que va sortir el 30 d'agost de 1907. Encapçalada per Puig i Cadafalch, acompanyat dels també membres de l'IEC Guillem M. de Brocà, responsable de la part jurídica; mossèn Josep Gudiol, conservador del Museu Episcopal

FIG. 4 .- Imatges de les intervencions de Josep Puig i Cadafalch: la salvaguarda fallida de l'església parroquial d'Argentona i el seu patrimoni durant la guerra i la conservació dels sarcòfags de Clarà i la làpida Fundacional de Baio. (Fonts diverses)

¹¹ JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «Col·leccionisme privat i patrimoni local. La fundació del Museu de Mataró (1894)», *Lambard. Estudis d'art medieval*. Volum XXI (2010- 2011) (Barcelona 2011), 225-132.

de Vic (MEV); el també mataroní l'arquitecte Josep M. Goday, i el fotògraf Adolf Mas, van recórrer diversos pobles del Pirineu. En aquest viatge va fotografiar i documentar amb detall una gran part del patrimoni conservat en aquelles parròquies. Dos anys després, l'IEC publicava el primer volum de *L'arquitectura romànica a Catalunya*, una obra que donava a conèixer un patrimoni fins aleshores desconegut i que va significar la internacionalització del romànic català dins l'europeu, on també apareixen referències al patrimoni del Maresme com el priorat de Sant Pere de Clarà, els quals col·locar a la façana de la parroquial de Sant Julià d'Argentona després de la seva restauració. Un altre objecte patrimonial que va recuperar va ser la làpida fundacional de Baio que encara es conserva a la capella del priorat. També durant la guerra civil va fer d'intermediari per evitar, sens èxit, la crema de l'edifici.¹² (Fig. 4)

Joaquim SALARICH I VERDAGUER (1816 - 1884)

Els banys termals de Caldes d'Estach es va convertir en l'element d'atracció de molts dels estiuejants de la vila. Era conegut d'antic i va portar a diverses estades reials dels monarques de la Corona d'Aragó durant l'edat mitjana. L'any 1820 es van remodelar els Banys Públics i Caldes d'Estrac es convertí en un establiment modern, de gran prestigi. Molts dels estiuejants adquirien una residència pròpia però els passavolants s'hostatjaven a la Fonda Borràs. Entre els clients més il·lustres d'aquest establiment hi trobem Apel·les Mestres¹³ i Jacint Verdaguer. Aquest últim s'hi va hostatjar l'any 1881 quan anava a visitar el seu cosí Joaquim Salarich.¹⁴

Joaquim Salarich i Verdaguer es convertirà, arran de les seves estances a Caldes

¹² Sobre Puig i Cadafalch i la seva contribució al coneixement del patrimoni medieval del Maresme vegeu: JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «Puig i Cadafalch i la seva contribució com historiador de l'art medieval». *Fonts. Butlletí del Centre d'Estudis Argentonins "Jaume Clavell"*, núm. 70 (abril, 2017), 15-20; JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «Les aportacions i influències de Josep Puig i Cadafalch com a historiador de l'art medieval i arqueòleg», *Guia de recursos*, núm. 36 (Mataró 2017); Joaquim Graupera Graupera, «Les aportacions i influències de Josep Puig i Cadafalch com a historiador de l'art medieval i arqueòleg», *Any Puig i Cadafalch. Recull d'activitats al Maresme*. (Mataró 2018), 67-73; JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «L'etapa formativa de Puig i Cadafalch. Idees i referents», *Lambard. Estudis d'art medieval*, vol. XXVII (2016-2018) (Barcelona 2019), 37-56; JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA «Puig i Cadafalch i l'Associació Artística Arqueològica Mataronesa», MIREIA FREIXA; EDUARD RIU-BARRERA (ed). *Jospe Puig i Cadafalch, arquitecte de Catalunya (1867-1956). Recull de les actes del Congrés celebrat els dies 18-21 d'octubre de 2017 i altres escrits dedicats* (Barcelona 2020), 342-368;

¹³ Sobre Apel·les Mestres i el patrimoni medieval de Caldes d'Estrac vegeu JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, [Consulta en línia]. «Apel·les Mestres un dibuixant del patrimoni medieval de Caldes d'Estrac», *Bloc Maresme Medieval*, 8 de novembre de 2008. <https://quimgraupera.blogspot.com/2008/11/apelles-mestres-un-dibuixant-del.html>, [Consulta el 20 d'agost de 2021].

¹⁴ Sobre Salarich a Caldes d'Estrac i sobre la historiografia del passat medieval de la vila vegeu: JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, [Consulta en línia]. «Joaquim Salarich (1816-1884), historiador de la Caldes d'Estrac medieval», *Bloc Maresme Medieval*, 2 d'octubre de 2009. <https://quimgraupera.blogspot.com/2009/10/joaquim-salarich-1816-1884-historiador.html>, [Consulta el 20 d'agost de 2021]; JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «Martí l'Humà i els banys. El termalisme a Catalunya durant l'edat mitjana», *Lambard. Estudis d'art medieval*. Volum XXI (2009- 2010) (Barcelona 2010), 79-97; JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA (2015). «Prendre les agües en època medieval. Les visites reials a Caldes d'Estrac», *VIII Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme. Les epidèmies i remeis al Maresme. Malgrat de Mar*, 25 d'octubre de 2014 (Malgrat de Mar, 1015), 77-87.

d'Estrac, en un dels autors a destacar de la historiografia medieval del Maresme. Tot i que va llicenciar-se en medicina l'any 1846 i va exercir la seva ciutat natal des del 1848, la seva formació humanista i catalanista va fer que col·laborés amb les publicacions *La Renaixença*, *Lo Gay Saber* i *La Il·lustració Catalana*. Va esdevenir cronista de la ciutat de Vic i va escriure també diverses monografies sobre la capital d'Osona: *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias* (1854), *Episcopologio Vicense* (1864) i *Calendari del Principat de Catalunya i guia de Vich* (1865). De la seva biografia cal destacar també que era cosí germà, com hem vist, de Mn. Jacint Verdaguer.

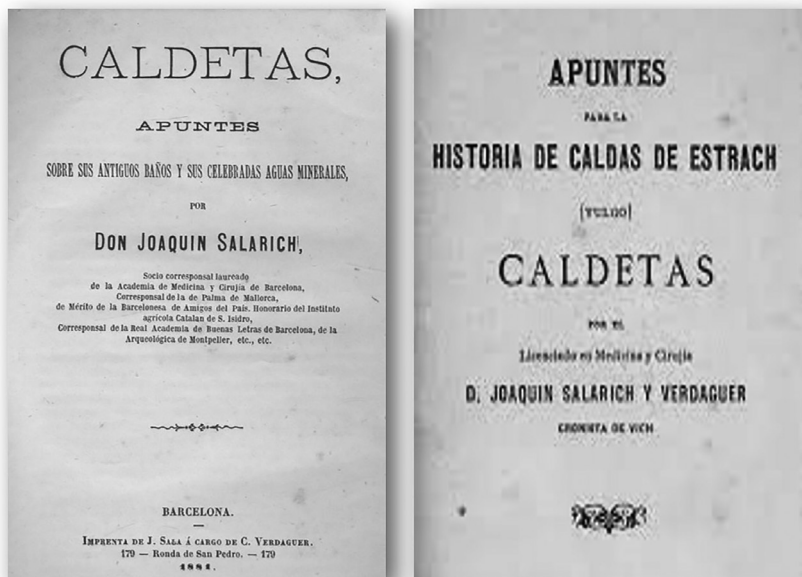

Fig. 5.- Portades dels llibres publicats per Salarich sobre la història de Caldes d'Estrach

La seva relació amb el Maresme, concretament amb la població de Caldes d'Estrac, va començar degut a la seva malaltia. Per tal de buscar el guariment a l'asma que patia, es va allotjar des del 1880 a Caldes d'Estrac, a la casa d'una seva filla, Joaquina Salarich, casada amb el farmacèutic vigatà Ramon Spa i Torrent. (Camí Ral, 18), el qual era director de l'establiment d'uns reconeguts banys termals de la població. Per no abusar d'aquesta hospitalitat també s'hostatjà a la fonda Borràs de la vila.

Aprofitant la seva estada a Caldes no va cessar en la seva tasca intel·lectual i va publicar el llibre *Apuntes para la historia de Caldas de Estrach (vulgo) Caldetas* (1882), un inventari de la flora que, el 1894, dóna a conèixer a la revista barcelonina **Crònica**

Científica i dos opuscles més sobre els beneficis terapèutics de la hidrologia de la població: *Caldetas. Apuntes sobre sus antiguos baños y sus celebradas aguas minerales* (1881) i *Los baños de mar y el balneario de Caldetas* (1882). També va excavar en el poblat ibèric de la Torre dels Encantats, fet que comportà que alguns dels materials trobats es conservin en el Museu Episcopal de Vic.

D'aquests estudis voldria destacar els temes dedicats a la història medieval de Caldes en el llibre *Apuntes para la historia de Caldas de Estrach, vulgo Caldetas*, (Barcelona, 1882). El seu estil historiogràfic segueix les característiques de finals del s.XIX, utilitzant un llenguatge molt descriptiu i literari però hi comencem a trobar referències d'arxius i cites bibliogràfiques, descrivint amb notes a peu de pàgina la situació de les fonts utilitzades. Apareixen també transcripcions íntegres dels documents més importants en els apèndix i s'utilitzen il·lustracions amb dibuixos de plantes, alçats i detalls que ajuden a fer més atractiva i entenedora l'obra. La part més valuosa és la descripció de la creació de l'hospital de Caldes al llarg del s. XIII on detalla el procés de la seva creació amb una informació que encara avui dia és un referent a més de diverses llegendes de la Caldes medieval. (Fig. 5)

Pere-Jordi BASSEGODA I MUSTÉ (1892 - 1988)

Pere-Jordi Bassegoda va ser un poeta i arquitecte barceloní, fill de Bonaventura Bassegoda i Amigó i germà de Bonaventura Bassegoda i Musté, tots dos arquitectes. Va estudiar a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona i obtingué el títol d'arquitecte l'any 1917, succeint al seu pare en el càrrec d'arquitecte municipal del Masnou. Va residir al carrer de Sant Felip, 105 del Masnou i el seu fons documental es troba custodiat a l'Arxiu Municipal de la vila.

EL 1925 va escriure una guia completa de la vila amb el títol, *Notas para la contribución al estudio de la Historia de Masnou Recopiladas por el Arquitecto Municipal de dicha Villa, Don Pedro J. Bassegoda y Musté Dedicadas al Excmo. Sr. Don Román Fabra Marqués de Masnou.*

Malgrat que la independència del Masnou com a municipi és força contemporània, concretament de l'any 1820, Bassegoda remunta la seva història als primers antecedents amb els assentaments ibèrics i romans que es van instal·lar arreu de la comarca del Maresme. En el seu llibre fa referència a la història de Sant Feliu d'Alella i a Sant Martí de Teià, terrenys als quals el Masnou pertanyia. Fa també fa referència als masos fortificats a prop del mar que es convertiren en els testimonis més antics de la població. (Fig. 6)

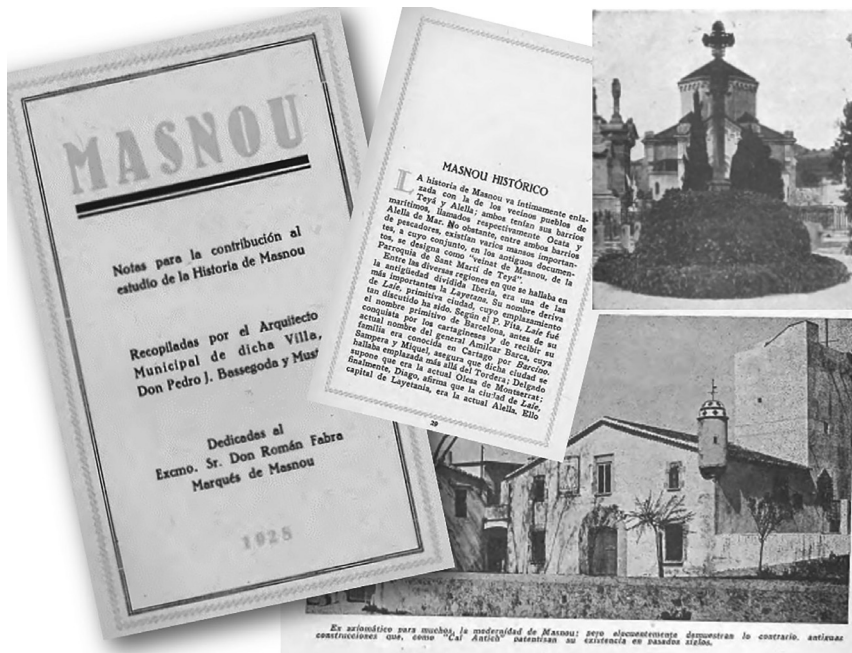

Fig. 6.- Imatges del llibre de Bassegosa sobre la història del Masnou

Josep Maria MASSONS I ESPLUGAS (1913 - 2012)

Josep Maria Massons va ser un metge de l'Alt Camp, nascut a Valls, l'any 1913. Va estudiar el batxillerat a Saragossa, on es graduà amb Premi Extraordinari l'any 1928, becat per la Diputació de Tarragona entre 1930 i 1935 el portà a la llicenciatura en medicina a la Universitat de Barcelona (1934), on va obtenir el Premi Extraordinari de Llicenciatura l'any següent. Durant un temps treballà a la càtedra de Farmacologia de Francisco García-Valdecasas a l'Hospital Clínic de Barcelona (1940-1956) i va ser creador i director del Laboratori de Productes Farmacèutics DROVYSSA.

En la seva faceta d'escriptor va editar diversos estudis de la Història de la Medicina, publicant-ne sis i prop d'un centenar d'articles. Va destacar en la seva activitat professional, investigadora i pedagògica en la universitat, però també en l'activitat cívica, en defensa de la cultura catalana, social, i acadèmica, des de la Societat Catalana d'Història de la Medicina i de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. El 2008 fou guardonat amb la Creu de Sant Jordi. També fou membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Mallorca i de la Nacional de Mèxic.

S'instal·là a la masia de Can Rabassa de Santa Sussana, originària probablement del segle XVI, època en que era coneguda com Can Palomeres d'Avall. El Dr. Massons va acabar residint en aquest mas per herència de la seva esposa Leocàdia Rabassa Raab, filla de Joan Rabassa Dalmau descendent dels propietaris del mas que varen adquirir la finca a la primera meitat del segle XIX.

Aquí ens interessem les seves tres monografies sobre la història de diverses poblacions de l'Alt Maresme, publicades ja en la seva etapa de maduresa: *Història de la vila de Santa Susanna* (2000); *Història de la ciutat de Calella* (2005) i *Història de la vila de Malgrat de Mar* (2010). En totes elles d'una forma planera descriu la història de la vila. Sobre l'etapa medieval és interessant la referència a la documentació patrimonial dispersa de molts masos dels quals en regesta la majoria i, també, la seva contribució al coneixement una part de la comarca que en aquells moments era mancada d'estudis científics sobre aquesta etapa. (Fig. 7)

Lluís DOMÈNECH I MONTANER (1849 - 1923)

Lluís Domènech i Montaner va néixer a Barcelona el 1849 i com hom coneix va ser un arquitecte, historiador, humanista i polític català, dissenyador de tipografies i enquadernacions de llibres i il·lustrador i un dels principals protagonistes del Modernisme català.¹⁵

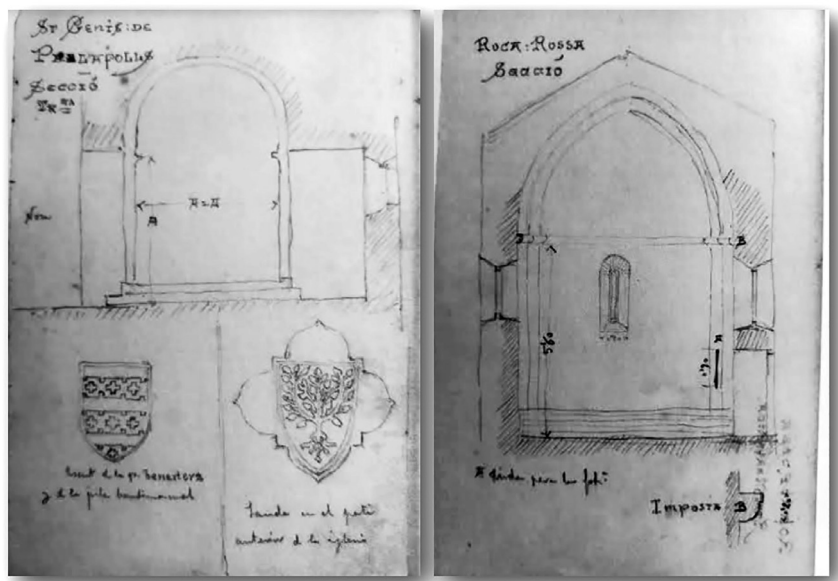

Fig.7.- Apunts i dibuixos de l'excursió científica de Domènech i Montaner a Tordera i Sant Genis de Palafronells del 1904 (ENRIC GRANELL; ANTONI RAMON [ed.], Lluís Domènech i Montaner. Viatges per l'arquitectura romànica. (Barcelona, 2006), 108-110

La seva vinculació amb Canet s'ha de relacionar amb la casa de Can Rocosa. Aquest edifici va passar a ser la seva residència d'estiu, a l'any 1875, quan Lluís Domènech i Montaner es va casar amb Maria Roura, filla dels antics propietaris. Degut als problemes que Domènech va tenir amb la Lliga Regionalista el 1904, va decidir passar una temporada llarga a Canet. Durant la seva estada, l'arquitecte va aprofitar per

¹⁵ La vinculació de Domènech i Montaner amb Canet i l'excursionisme científic es pot seguir a: CARLES SAIZ I XIQUÉS, *Lluís Domènech i Montaner (1849-1923). El llegat arquitectònic, polític i cultural a Canet de Mar* (Canet de Mar 2008); XAVIER MAS GIBERT, «Les excursions científiques de Lluís Domènech i Montaner. Un excursionista singular i un observador polisèmic», *Domenechiana. Revista del Centre d'Estudis Lluís Domènech i Montaner*, vol.14 (8 Abril,2019), 42-58; JOAQUIM GRAUPERA GRAUPERA, «Domènech i Montaner i el claustre de Sant Cugat del Vallès. Inicis d'una historiografia truncada», *Domenechiana*, núm.16 (Canet de Mar 2020), 145-173; Joaquim Graupera Graupera, «Domènech i Montaner i el claustre de Sant Cugat del Vallès. Inicis d'una historiografia truncada», *Domenechiana*, núm.19-20 (Canet de Mar 2021), 37-61

